

Het ecosysteem en de tuinman. Pleidooi voor een versterkt regionaal erfgoed- en cultuurweefsel

De hervorming van de provincies heeft het debat over de regio's heropend en opengetrokken. Binnen diverse domeinen van het cultuurbeleid wordt de regio nu genoemd als een interessante schaal voor experiment en innovatie. Maar het is ook een niveau waar verschillende overheden elkaar treffen. Vaak vinden ze elkaar en is er samenwerking, soms juttten ze elkaar op of werken ze elkaar tegen. De regio's zijn duidelijk een boeiend, maar ook complex veld. Vanuit dit besef weerklinkt meer en meer de nood aan visievorming en expertisedeling rond regionaal (samen)werken.

Deze tekst wil het debat over regionaal werken en het Regionaal Cultuurdecreet voeden. We doen dit vanuit de ervaring die we als cultureel-erfgoedsector kunnen voorleggen. Denk aan de jarenlange inzet en de expertise van de provinciale erfgoeddiensten. Maar er zijn ook de erfgoedcellen en regionaal erkende collectiebeheerders. Hun palmares illustreert hoe belangrijk en relevant regionale erfgoedwerkingen zijn, en dit met het oog op een toegankelijke en dynamische cultuur- en erfgoedsector.

In deze tekst benoemen we randvoorwaarden en succesfactoren om regionale werkingen te versterken en te verankeren. **Maar deze tekst is vooral bedoeld als een oproep: om werk te maken van een krachtige beleidsvisie op regionaal werken en om vanuit deze visie regionale dynamieken te ondersteunen.** Met deze oproep richten we ons tot erfgoedwerkers, collega's uit aangrenzende cultuurdomeinen, beleidsmakers en, in het bijzonder, de architecten van het toekomstige Regionaal Cultuurdecreet.

De lagen van het bos

Het jonge Cultureel-Erfgoeddecreet (2017) ambieert een grondige hertekening van de cultureel-erfgoedsector. In de communicatie over het nieuwe decreet verwezen de administratie en het kabinet geregeld naar een inmiddels overgekende "blauwdruk", een tabel die de toekomst van de cultureel-erfgoedsector schetst op basis van het nieuwe decreet. Opvallend aan deze blauwdruk is de gestructureerde benadering van de cultureel-erfgoedsector. De sector wordt opgedeeld in verschillende vakjes op basis van rijen en kolommen. De rijen worden gevormd door de niveaus Vlaams-regionaal-lokaal. Met de kolommen maakt de Vlaamse overheid een onderscheid tussen cultureel-erfgoedinstellingen, het "brede veld" (de werkingssubsidies) en de "dynamische ruimte" (de projectsubsidies). Erfgoedcellen en regionaal erkende musea en archieven staan helemaal in het midden van deze veldtekening: ze vormen het vakje 'regionaal' – 'brede veld'.

De realiteit van de cultureel-erfgoedsector is diffuser dan zo'n opdeling in vakjes laat vermoeden. Deze sector heeft in dit opzicht meer weg van een **ecosysteem** in een bos. Het bos bestaat uit verschillende lagen, van de bodembedekkers over de struiken tot de grote bomen bovenaan. Zoals in zo'n bos, kun je binnen de cultureel-erfgoedsector geen strakke grenzen trekken tussen de verschillende lagen. Neem nu de erfgoedcellen. Zij worden regionaal genoemd, zijn Vlaams gesubsidieerd, maar zijn geworteld in het lokale bestuursniveau. Ook het gros van de regionaal ingedeelde musea en archieven hebben een lokaal bestuur als inrichtende macht of krijgen van dat bestuur een groot deel van hun werkingssubsidies. **Juist die bestuurlijke complexiteit maakt een regionale erfgoedwerking lastig.** Vraag het maar aan de intergemeentelijke erfgoedcellen en de betrokken lokale beleidsmakers: intergemeentelijk samenwerken creëert een dynamiek. Maar het vraagt een blijvende inspanning om alle neuzen in dezelfde richting te krijgen. Archieven of stedelijke musea van hun kant worden in hun regionale ambities niet altijd gevolgd door het lokale bestuur. Zeker niet als die regionale ambities de gemeentelijke beleidskeuzes en budgetten dreigen te overstijgen.

Standaardoplossingen voor zulke vraagstukken zijn niet voorhanden. Wel zijn heel wat regionale erfgoedwerkers en geëngageerde lokale beleidsmakers – door vallen en opstaan – zich goed bewust geworden van succesfactoren en valkuilen voor een lokaal gedragen regionaal erfgoedbeleid. Vanuit de erfgoedsector kan een sinds jarenlang opgebouwde expertise worden gedeeld, maar er is ook nood aan nieuwe inzichten en methodieken uit aangrenzende domeinen. **De initiatiefnemers van deze tekst reiken daarom de hand naar andere koepelorganisaties, belangenorganisaties en steunpunten, om van elkaar te leren en de krachten te bundelen met het oog op een verdere en doorgedreven ondersteuning van het regionale veld.**

Prikkels van bovenaf

We gebruiken het ecosysteem als metafoor om een nog andere reden. Het toont aan dat de verschillende lagen op zich noodzakelijk zijn én elkaar nodig hebben. In de aanloop van het nieuwe decreet heeft de cultureel-erfgoedsector geregeld en met aandrang gevraagd: **regionale erfgoedwerkers moeten kunnen (blijven) rekenen op voldoende prikkels, stimulansen, ondersteuning en dienstverlening van de landelijk erkende en ingeschaalde erfgoedwerkingen.** Met het wegvallen van de provinciale erfgoedconsulenten en ondersteuningsinstrumenten is deze behoefte bij de regionale ingedeelde collectiebeheerders nog dwingender geworden.

De vraag leeft overigens ook bij de lokale erfgoedwerkingen. Het is niet omdat het “lokale niveau” – aldus de blauwdruk van het nieuwe Cultureel-Erfgoeddecreet – behoort tot de autonomie van het lokale bestuur, dat lokale erfgoedwerkers geen nood hebben aan ondersteuning. Integendeel. Juist door het wegvallen van decretale verplichtingen en harde Vlaamse sturingsinstrumenten, is er net méér nood aan zogenaamde zachte ‘sturing’: aan inspiratie, afstemming en interactie, het delen van informatie en expertise, over en tussen de niveaus heen.

Meer dan de tweede klasse

Laat ons terugkeren naar de blauwdruk van de Vlaamse overheid. Erfgoedcellen en regionaal erkende collectiebeherende organisaties zitten weliswaar in hetzelfde vakje, maar het begrip ‘regionaal’ heeft voor de betrokkenen een verschillende invulling. Voor de intergemeentelijke erfgoedcellen sluit de term goed aan bij hun werkingsgebied, dat duidelijk geografisch kan worden afgebakend. Een aantal collectiebeherende organisaties (m.n. archieven en sommige regionale musea) kunnen hun werkingsgebied eveneens duidelijk afbakenen, maar er zijn ook vele regionale musea die werken rond specifieke thema’s die niet zijn gebonden aan een welbepaalde regio. De inschaling van het begrip ‘regionaal’ impliceert een geografisch afgebakend werkingsgebied, wat bij deze groep van regionale musea niet het geval is. Vaak zijn deze organisaties regionaal ingedeeld omdat ze te klein zijn om ‘Vlaams’ te worden ingedeeld, maar te groot om ‘lokaal’ te worden genoemd.

Een regionale werking wordt dan omschreven door wat ze niet is. **Dit voedt de perceptie dat regionale werkingen slechts de ‘tweede klasse’ vormen in het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, tegenover de ‘eerste klasse’ van de landelijke erkende organisaties en de ‘premier league’ van de erfgoedinstellingen.** Bij de erfgoedcellen is deze perceptie nog versterkt door de drastische besparingen die deze deelsector in 2014 te beurt zijn gevallen en de erkenningsstop die de Vlaamse Regering sindsdien heeft doorgevoerd voor nieuwe convenanten. Maar naast deze budgettaire kwesties – hoe fundamenteel die ook zijn – is er eveneens nood aan een positief vertoog dat de kracht en relevantie van de regionale cultureel-erfgoedwerkingen in de kijker zet. Zeker het Vlaamse beleid, maar ook het steunpunt FARO en belangenorganisaties dragen een blijvende verantwoordelijkheid in deze positieve vertoogvorming.

De kracht van samenwerking

Die verschillende invulling van het begrip “regionaal” sluit een onderlinge samenwerking trouwens niet uit. Erfgoedcellen en collectiebeheerders zijn complementair en kunnen elkaar versterken. Grofweg gesteld, hebben collectiebeheerders de expertise, de collecties en de infrastructuur in huis. Erfgoedcellen van hun kant hebben de netwerken om deze expertise te delen. Vanuit een breed zicht op een regio of stad kunnen zij samenwerkingen initiëren en ondersteunen, tussen erfgoedwerkers onderling maar ook met aangrenzende sectoren zoals welzijn, jeugdwerk of onderwijs.

Het nieuwe Cultureel-Erfgoeddecreet alludeert op sterkere samenwerkingen tussen erfgoedcellen en regionale collectiebeheerders. Dit is een goede zaak, want er is nog potentieel onbenut. **Wel vragen we dat de Vlaamse overheid een open blik hanteert bij het benaderen (en honoreren) van dergelijke samenwerkingen. Want ook een lokaal museum, een gemeentelijke archiefdienst of een erfgoedvereniging kan een expertise hebben die relevant is voor een bredere regio.** Juist door met een erfgoedcel samen te werken, kan zij dit potentieel valoriseren. Omgekeerd kan een landelijk ingeschaalde organisatie haar relevantie en toegankelijkheid voor de nabije omgeving vergroten door samen te werken met een regionale organisatie. Opnieuw: lokale, regionale en Vlaamse erfgoedwerkingen hebben elkaar nodig en kunnen elkaar versterken.

Een veld met duizend bloemen

Ook binnen andere domeinen wordt er meer en meer ingezet op regio's. Denk aan de Vormingpluscentra, het groeiend aantal intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten en intergemeentelijke archiefdiensten. Of aan de experimenten rond regiobibs. Of aan het hernieuwde debat binnen de kunsten en de culturele centra over cultuurspreiding. En dan hebben we het nog enkel over de regionale werkingen binnen de domeinen cultuur en erfgoed.

Het regionale niveau lijkt een veld waar duizend bloemen bloeien. Maar ook klinkt de kritiek dat binnen dit veld een wildgroei ontstaat, van regionale initiatieven die elkaar overlappen of elkaar beconcurreren. Deze kritiek vormde enkele jaren geleden nog de aanleiding tot de regioscreening. De hervorming van de provincies heeft het debat over de regio's opgetild en opengetrokken. De regioscreening was een zuiver bestuurlijk dossier, waarbij werd vertrokken van de democratische manco's en inefficiëntie van al die tussenstructuren. De hervorming van de provincies is uiteraard ook en allereerst een bestuurlijk debat. Maar binnen dit debat hebben beleidsmakers en cultuurprofessionals al snel een onderscheid gemaakt tussen de provincies als bestuurlijk niveau en de culturele werkingen die door dat niveau zijn ondersteund of die er een regionale uitstraling op nahouden.

Zowel binnen de kunsten, het sociaal-cultureel werk als de erfgoedsector luidt nu de analyse dat er op dat regionale niveau talrijke interessante cultuur- en erfgoedinitiatieven lopen en dat er nog een groot potentieel openligt. Enerzijds staat de regio nog dicht genoeg bij de burger en de lokale gemeenschappen. Anderzijds situeren er zich in een regio voldoende actoren om te experimenteren en onderlinge kruisbestuivingen op touw te zetten, om met andere sectoren samen te werken en om van elkaar te leren. Hierboven beschreven we de regio nog als een lastig werkterrein, maar laat ons vooral niet vergeten dat dit ook een boeiend en bloeiend veld is.

We vragen dat de Vlaamse overheid als een goede tuinman zorg draagt voor dit regionale veld. Enerzijds vragen we dat het Regionaal Cultuurdecreet verbinding stimuleert tussen de diverse regionale cultuurwerkingen, maar ook aandacht heeft voor de dynamieken binnen de diverse sectoren. **We vragen dus dat zowel cultuurbrede als erfgoed specifieke projecten worden ondersteund op basis van dat Regionaal Cultuurdecreet. Bovendien vragen we**

dat er ook binnen het Cultureel-Erfgoeddecreet voldoende ruimte wordt voorzien om het regionale veld structureel te verankeren en te versterken. Dus, jawel, we pleiten voor een én-én-énverhaal. Dat de Vlaamse overheid jonge regionale erfgoedinitiatieven laat kiemen, dat ze bestaande werkingen koestert en kruisbestuivingen mogelijk maakt. Kortom, dat ze met overtuiging en vanuit een krachtige visie het regionale niveau alle groeikansen biedt die het verdient.

Deze discussietekst is geschreven op basis van de inzichten, voorbeelden en aanbevelingen die aan bod kwamen op de denk- en inspiratiedag 'Naar een versterkt regionaal erfgoedweefsel' (15 juni 2017). Deze dag was een initiatief van FARO, OCE en ICOM-Vlaanderen. Een uitgebreide verslagbundel van deze denkdag verschijnt in oktober 2017.